

Havasi Virág: A közösség- és helyi gazdaságfejlesztés kapcsolódásai és egyes módszerei¹

A világunk változóban van, mely változást sokféleképp ragadják meg a különböző szerzők, pl. a modernizmusból a posztmodernizmusba való átmenetként (Beck 1992, Beck-Giddens- Lash 1994, Inglehart 1997) vagy a fordizmus korából a poszt- esetleg after-fordizmusba való transzformációként (Amin 1994), az információs társadalom kialakulásaként (Castells 1997, Dillman 1991). Párhuzamosan zajlik egy értékrend-változás és azzal összefüggésben a gazdasági és társadalmi rend változása, mely utóbbit inkább az „intézményes keresés” (Peck -Tickell 1995) állapota írja le jól. Az új világ pozitívumai mellett új problémákat is hozott (elidegenedés, közösségek hiánya, lelki betegségek, környezetszennyezés, globális éghajlatváltozás, biodiverzitás csökkenése), és nem oldott meg régiakat (fegyveres konfliktusok, extrém jövedelmi egyenlőtlenségek, egészségügyi problémák, stb.).

Korunk kihívásaira adott válaszkísérletek közé tartoznak a harmadik/nonprofit szektor/ civil szféra tevékenységei, a különböző szinteken és színtereken végzett közösségfejlesztő tevékenységek, a szociális gazdaság, a társadalmi- és közösségi vállalkozások megszületése, a helyi gazdaságfejlesztés. Az említett jelenségek nem határolhatók el teljesen egymástól, vagy ha igen, egymáshoz sok szállal kapcsolódnak, közös célokkal, közös értékekkel és valamennyi szférát átszövik a fenntartható fejlődés koncepciói, eszméi és értékei.

A tanulmány első részében megkíséreljük tisztázni az említett fogalmakat, egymáshoz való viszonyukat, kapcsolódásaikat.

A továbbiakban a témához kapcsolódó technikákat, módszereket mutatunk be. A tanulmány terjedelmi korlátjai miatt a szociális gazdaság és a társadalmi vállalkozások kérdéskörét csupán a fogalomtisztázó fejezetben érintjük és sok mindenről nem szólunk, mint például az ökofalvacról, mint életreform kísérletekről (ld erről Havasi 2019), a helyi önkormányzatok közösségfejlesztő hatású gazdasági tevékenységeiről, a mélyszegénységben

¹ A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

élők körében alkalmazott helyi gazdaság- és közösségfejlesztő kezdeményezésekről (ld erről: Havasi, 2018), közösségi kertekről vagy a közösségi finanszírozásról.

Az egyes technikák bemutatásakor kitérünk a lehetséges pozitívumokra és a potenciálisan felmerülő nehézségekre is. Amikor csak tudjuk, igyekszünk kis történetekkel, példákkal megvilágítani az adott kérdéskört.

1. Fogalommeghatározások, kapcsolódások

A **civil társadalom** nem újkeletű fogalom, azonban az évszázadok folyamán jelentésváltozáson ment át. Arisztoteléstől a 18. század végéig a civil társadalom fogalmába beletartozott a családi életen kívüli minden közösségi-, közéleti tevékenység, így az intézmények és maga az állam is. (Hankiss 1986.) A modernitástól viszont a civil társadalomnak tekintjük mindazt, ami nem a család és nem az állam szférájába tartozik (Keane, 1988) vagy más megközelítésben, ami nem a piac és nem az állam. (Daruka, 2000) A két utóbbi definíciót egyesítve értelmezésünkben a civil társadalom a társadalom azon területe, amely kívül esik a család, állam és piac szféráin, de azokhoz sok szállal kapcsolódik.

Nonprofit szektornak a civil társadalom intézményesült szegletét nevezzük, szervezeteit jellemzi a profitelosztás tilalma, működési autonómia, szervezeti elkülönülés az államtól (ugyanakkor közfeladatot elláthatnak, kormányzati megrendelést kaphatnak), intézményesültség, önálló jogi személyiség. (Kuti 1998) Salamon-Anheiner az alábbiakkal egészíti ki a jellemzőket: önkormányzatiság, önkéntesség, öntevékenység, közjó szolgálata, közhasznúság, nem pártpolitikai és nem hitéleti célok szolgálata. (Salamon-Anheiner 1999)

A civil társadalomnak van tehát olyan része, mely nem tartozik a nonprofit szektorhoz, ugyanakkor van tendencia a civil társadalom nem formális köreinek az intézményesülésre, nonprofit szektor részévé válásra. Az informális csoportok akkor jutnak (könnyebben) forrásokhoz, akkor tudnak szerződést kötni, stb, ha intézményesülnek. Ebben az intézményesülési folyamatában ugyanakkor óhatatlanul megváltozik az adott közösség természete, gyakran meg is szűnik létezni, mint közösség.

A **szociális gazdaság** kifejezés pontos definiálása is nehézségekbe ütközik, részben azért, mert különböző országokban eltérő a szociális gazdaságba tartozó szervezetek elterjedtsége és szabályozása (Borzaga- Tortia 2007), illetve azért is, mert nehéz elkülöníteni a szociális gazdaság kifejezést a nonprofit és a harmadik szektor kifejezésektől. Lloyd úgy fogalmazza meg a helyzetet, hogy mivel a szociális gazdaság kifejezést egy sor eltérő

kontextusra, témára használják, inkább érezzük, hogy mit jelent, mintsem tudjuk. (Lloyd 2007) Zavar és vita tárgya e szférák szerepe és gazdasági potenciálja is (Borzaga- Tortia 2007). A legújabb, Európai Unió definíció szerint az alábbi elvek jellemzik működését:

- az egyéni és társadalmi cél elsőbbsége a tőke előtt
- önkéntes, nyílt tagság (nem értelmezhető az alapítványokra)
- a tagság demokratikus kontrollja
- a tagok/használók és/vagy az általános érdek kombinációja
- szolidaritás és felelősség elveinek védelme és alkalmazása
- autonóm menedzsment, államtól való független működés
- a profit legnagyobb része fenntartható fejlődés céljaira és a tagok vagy a köz érdekeinek nyújtott szolgáltatásokra fordítódik. (CIRIEC 2017)

A magyar szóhasználatban megkülönböztetünk szociális gazdaságot és **társadalmi célú vállalkozásokat**. Ez utóbbi szélesebb értelmű kifejezés, mert a társadalmi integráción kívüli társadalmi célokat is szolgálhatnak a társadalmi célú vállalkozások. A “social economy” magyar megfelelője inkább a társadalmi célú vállalkozások szférája.

Nem unikális ebben a magyar szemlélet, pl. Campbell meghatározásában a szociális gazdaság szervezetei termék-előállítással vagy szolgáltatás nyújtással foglalkoznak, mely tevékenység során *a hátrányos helyzetűek helyzetét javítják azok foglalkoztatásán keresztül* és egyúttal részt vesznek a *közösségek* összetartozásának, identitás tudatának és társadalmi tőkéjének *megerősítésében*. (Campbell 1999)

A hazai pályázati kiírásokban a társadalmi célú vállalkozások jellemzői:

- Üzleti tevékenységük ötvözi a *társadalmi és az üzleti szempontokat*.

Közérdekű szociális vagy társadalmi cél szolgál a gyakran magas szintű szociális innovációban megnyilvánuló vállalkozási tevékenységük alapjául.

A termékek és szolgáltatások piaci értékesítéséből *származó nyereségüket a társadalmi céljuk elérése érdekében forgatják vissza*.

• Működési sajátosságuk, hogy küldetésüknek megfelelő – *demokratikus* vagy részvételi alapelveken, illetve a társadalmi *igazságosság* célkitűzésén nyugvó – *szervezeti felépítéssel* vagy *tulajdonrendszerrel* rendelkeznek. (NET1)

Czene és Ritz egy további jellemzőt tart fontosnak a társadalmi célú vállalkozások esetén: a *valós, de le nem fedett igények kielégítését*. (Czene-Ritz 2010) Ezt a kitélt nem tartjuk indokoltnak, hiszen a társadalmi célú vállalkozások versenytársként is felléphetnek a piaci szereplőkkel szemben.

Meg kell jegyezni, hogy a szociális gazdaság megjelenése részben értékváltás következménye, részben kényszer is, hiszen a tartós munkanélküliség kezelésére bevetett eszközök nem bizonyultak elég hatékonyak. (Csoba 2007)

Nincs könnyű helyzetben a szociális gazdaság, hisz amellett, hogy működése szem előtt tartja a fent említett értékeket, szervezetiknek gazdasági szereplőként is meg kell állniuk a helyüket, minden jogi előírás e szféra intézményeire is vonatkozik.

A szektor méretét jellemző adat, hogy 2016-ban az EU-28 országaiban a fizetett alkalmazottak 6,3%-a dolgozott a szociális gazdaságban, Magyarországon pedig 5.6%-a. (CIRIEC 2017)

A szociális gazdaság szervezetei az alábbi területeken a legsikeresebbek (Lloyd 2004): a szociális kirekesztés elleni harc, szolgáltatási hiányok, helyi igények alulról tört megoldása, munkahelyteremtés, átmeneti munkahelyek (aminek sikere eleddig csak állami pénz folyamatos pumpálásával volt biztosítható) (Amin -Cameron -Hudson 2002).

Czene- Ritz (2010) a magyar szociális gazdaság (egyben az alternatív vagy közösségi foglalkoztatás) területeiként azonosították:

- szociális (közösségi) földprogramok segítségével munkalehetőség biztosítása;
- szociális és kulturális szolgáltatások;
- tájfenntartó gazdálkodás;
- mezőgazdasági és erdészeti termékek feldolgozása;
- kézműipar;
- turizmus;
- beavatkozások, amelyek a szociális ellátás és közösségi foglalkoztatás összekötését (helyi foglalkoztatás a házi segítségnyújtásban, gyermekfelügyelet vagy gyermekek gondozása), vagy a közfoglalkoztatásban lefedhető tevékenységek ösztönzését jelentik. (Czene-Ritz, 2010)

Összefoglalva, a társadalmi célú vállalkozásokon belül beszélhetünk:

- társadalmi integrációt szolgáló szociális gazdasági megoldásokról (inclusive social economy), ideértve a tranzit foglalkoztatási programokat is; és
- egyéb társadalmi célú vállalkozásokról.

Sajátos minőséget képeznek a közösségi vállalkozások, melyek mindkét típuson belül előfordulhatnak.

A **közösségi vállalkozás** egy olyan szervezeti modell, mely a vállalkozások hatékonyságát és a közösségi minőséget integrálja, a civil társadalom és piac halmazainak metszetében helyezhető el. A közösségi vállalkozás a társadalmi vállalkozásokhoz képest a közösségi minőségre törekvésben más: a benne dolgozók közösségként akarják céljaikat megvalósítani. Szervezeti formája sokféle lehet, nincs jelentősége, hogy milyen “hivatalos” szervezeti formában működik. (NET2)

Vágvölgyi Gusztáv (Pablo) az alábbiakban foglalja össze a közösségi vállalkozások jellemzőit:

- A benne dolgozók valódi életmód közösséget alkotnak.
- Célja a helyi társadalom, a helyi közösség megerősítése, a társadalmi és a természeti tőke összekapcsolt fejlesztésén, gazdagításán keresztül.
- A közösségi vállalkozás gazdálkodási eredményére nem felosztható profitként tekint, hanem működési, fejlesztési tőkeként.
- A társadalmi céljával egyenrangú célként kezeli a benne dolgozók életminőségének javítását, megélhetésük hosszútávú biztosítását. (NET2)

Vágvölgyi szerint, mivel a közösség az emberi együttműködés legmagasabb szerveződési szintje, ezért a közösségi vállalkozás életképebb lesz, mint a hagyományos vállalkozási modellek. Az együttműködés személyessége, őszintesége és kreativitása, az ebből fakadó motiváció erőforrás, aminek a segítségével felismerik a valós problémákat, ezáltal innovatív, strukturális válaszokat tudnak adni. (NET2)

Az, hogy a közösségi vállalkozások célja a tagok megélhetésének biztosítása (is), segíti, hogy a tagok valóban együttműködjenek, hisz mindannyiuk közös érdeke a vállalkozás prosperálása. Ez tanít- kényszerít valódi együttműködésre és teszi az egyik leghatékonyabb közösségfejlesztési eszközzé a közösségi vállalkozásokat. (Vágvölgyi 2018) Persze nem

mindig lehet közösségi vállalkozás alapításával kezdeni a közösségfejlesztési folyamatot, annak sikeres beindítása, működtetése eleve feltételez egy létező közösséget.

De mit is értünk a **közösség** és közösségfejlesztés kifejezések alatt?

A humánétológus Csányi (2018) szerint a közös aktivitásra törekvés az emberiség biológiai öröksége. Sajátos emberi képesség a hiedelmek alkotásának képessége, és a hiedelmek azok, melyek a közösségeket elkülönítik más közösségektől. Az emberek képesek közösen felépíteni dolgokat, legyenek azok találmányok, tárgyak vagy épp a közösség szociális szerkezete. A valódi közösségek nem konkrét feladatok ellátására jönnek létre, bár ellátnak ilyen feladatokat, céljuk a közösségnek, mint olyannak a fenntartása, önmaguk állandósítása.

Nem áll ellentétben a Csányi féle közösség definícióval Warren megközelítése, aki szerint, ha a közösség valóban létezik, akkor annak az alábbi öt funkciót ki kell elégítenie: szocializáció, gazdasági boldogulás, társadalmi részvétel, társadalmi kontroll, kölcsönös támogatás. (Warren 1978) E funkciók nélkül nem képes ugyanis a közösség fennmaradni. Dékány (1943) nyomán kiegészítenénk a közösség definíciót a tagok közötti pozitív érzelmi viszonyulás jellemzőjével.

A **közösségfejlesztés**, mint szakma történetileg a settlement mozgalomból eredezteti magát, melynek keretében tulajdonképp szegénygondozás és kultúra átadás zajlott. A későbbiekben is hangsúlyos maradt a társadalmi kirekesztettség, megfosztottság elleni harc motivációja a közösségfejlesztők körében, amit jól tükröz a Community Development Challenge Report (CDCR) definíciója: „A közösségfejlesztés egy sor érték és gyakorlat, melyek speciális szerepet töltenek be a szegénység és hátrányos helyzet legyőzésében, a társadalmat a gyökereinél fűzik szorosabbra és mélyítik a demokráciát.” (NET3)

Közösségfejlesztő tevékenység sokféle dimenzióban, különböző aktorokkal zajlik: van, ahol a lokalitás/szomszédság a terepe, máshol speciális csoportok (pl. nők, fiatalok, bevándorlók) vagy funkcionális szervezeti egységek (pl. szövetkezetek, egészségügyi ellátórendszer).

Amennyiben sérülékeny, kirekesztett, társadalmilag hátrányos helyzetű emberek, (mély)szegénységben élők, leszakadó régiók a célcsoportjai a közösségfejlesztésnek, esetükben jellemző kihívás, alapvető gond a gazdasági boldogulás hiánya, nehézsége vagy

lehetetlensége. Ezekben az esetekben fontos cél a szociális gazdaságba való ágyazódás, szociális gazdasági tevékenység ösztönzése.

A felsőbb társadalmi rétegek körében is helye van közösségfejlesztésnek. Esetükben a warreni funkciók és dékányi jellemzők közül tipikusan a társas támogatás, meleg emberi kapcsolatok, a társadalmi részvétel lehetnek a célzott fejlesztési területek. A gazdasági élethez kapcsolódó közösségfejlesztési módszereknek e célok megvalósításában is helyük van.

A közösségfejlesztő tevékenységek célja tehát a közösségek megerősítése, és azon keresztül az életminőség növelése, teljesebb emberi élet megvalósítása, a kirekesztett csoportok társadalomba való integrációja.

A közösségfejlesztő tevékenység eredménye gyakran a helyi gazdaság élénkítése, fejlesztése. A helyi gazdaságfejlesztés pedig nem lehet eredményes a helyi közösségek fejlesztése, megerősítése nélkül.

A **helyi gazdaság** egy település, mikro- vagy kistérség saját adottságai által motivált, ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak mobilizálása által működtetett összehangolt akciók/tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összessége. Belső, endogén erőforrásokon alapuló gazdaságnak is nevezhetjük. A **helyi gazdaságfejlesztés** (HGF) pedig tudatos, helyi közösségi beavatkozás a gazdasági folyamatokba a fenntartható helyi fejlődés érdekében. A HGF célja, hogy az adott gazdasági tevékenység eredményei helyben hasznosuljanak, tehát nem egyszerűen helyi, hanem helyi érdekű gazdaságfejlesztésről van szó, mely helyi közösségi gazdaságfejlesztésnek is nevezhető. (Czene-Ritz 2010)

A helyi gazdaságfejlesztés és közösségfejlesztés közös jellemzői:

- helyi kezdeményezésre vagy annak bátorításával jön létre;
- helyi elköteleződéssel jellemezhető, helyi szereplők (önkormányzat, vállalkozások, civil szervezetek, lakosság) együttműködésében, részvételével és érdekében, a helyi közösség ellenőrzésével valósul meg;
- elsősorban helyi eszközökre, belső erőforrások felhasználására épít, a külső eszközöknek és erőforrásoknak inkább átmeneti, ösztönző szerepük van;
- autonóm, egyedi, helyhez illő megoldásokat keres;

A HGF sikeréhez alapvető fontosságú a közösségfejlesztés, mely erősíti a közösségi érzést, együttműködési készséget, konfliktuskezelési képességet. Ha a HGF folyamán közösségi

részvétellel történő tervezés is zajlik, ennek gyakorlati tapasztalata hozzájárul a csapatszellem, az önmérséklet, a szolidaritás megjelenéséhez és/vagy erősödéséhez.

A HGF közösségfejlesztés szempontjából fontos hatásai pedig, hogy mozgósítja a helyi közösséget, bővíti a helyi együttműködési hálót, erősíti a helyi identitást és lokálpatriotizmust.

A helyi gazdaságfejlesztés eszközei:

- *Helyi vállalkozások fejlesztése* (pl. gazdasági tevékenységekre alkalmas területek kijelölése; ipari parkok létrehozása; a vállalkozói infrastrukturális környezet kiépítése, akár inkubátorház formájában; a vállalkozási ismeretek átadása, vállalkozóvá válás segítése; szolgáltató és tanácsadó tevékenységek, mint a pályázati segítségnyújtás; helyi beruházásösztönző tevékenységek, mint az előnyös üzleti környezet kialakítása, szemléletformáló tevékenységek; a „külső” beruházások feltételekhez kötése, mint a helyi adottságokhoz illő tevékenység, helyiek foglalkoztatása, helyi beszállítók kikötése).
- *Helyi gazdasági együttműködések ösztönzése*, mely által versenyképesebbek lesznek, kapacitásokat hatékonyabban tudnak kihasználni. (A területi alapú gazdasági együttműködéseknek formái lehetnek: termelői és értékesítési szövetkezetek, klaszterek, beszállítói hálózatok, tematikus utak, egyes szektorok tudatos összekapcsolása, valamint az értékláncok szerinti szerveződések.)
- *A helyi önkormányzat helyi gazdasági tevékenységei* (önkormányzati vállalkozások működtetése, önkormányzati beruházások megvalósítása, vagy akár helyi energiaellátási rendszerek kiépítése).
- *Szociális gazdaság kiépítése*
- *Helyi érdekű képzés, szakképzés* (a település gazdasági jellegéből adódó szakmákat vagy hiányszakmák).
- *Szemléletformálás* (vállalkozói és tudatos fogyasztói)
- A már meglévő és jövőben létrejövő termékek értékesítésének megkönnyítésére is számtalan eszköz létezik: *helyi piacok* létrehozása, helyi termék adatbázis felállítása és gondozása, *út melletti standok létesítése*, *szedd magad akciók*, *helyi termékek arculati fejlesztése*, *a helyi termékek mintaboltjának*, *termelői boltok létrehozása* helyben vagy közeli városokban, esetleg az interneten, *helyi termék polcok* felállítása az áruházakban,

látogatható mintagazdaságok kialakítása, *helyi termékbemutatók* tartása falunapokon, fesztiválokon, vásárokon, *helyi/termelői piacok létrehozása*. Ezek az eszközök a termékek megvásárlásának ösztönzésén túl hozzájárulnak a helyi értékek, gazdálkodási hagyományok megőrzéséhez, a helyi kötődés, identitás erősítéséhez, és a turisztikai potenciált is javíthatják. (Czene-Ritz, 2010)

A továbbiakban néhány olyan eszközt mutatunk be részletesebben, melyek amellet, hogy a helyi gazdaság megerősítését célozzák, erőteljes közösségfejlesztő szereppel bírnak.

2. Közösséileg támogatott mezőgazdasági modellek (Community Supported Agriculture: CSA)

A közösséileg támogatott mezőgazdaság alap gondolata egy olyan fogyasztói csoport kialakítása, amely hajlandó egy év költségeit megfinanszírozni, abból a célból, hogy minőségi élelmiszerhez jusson. A gazdálkodó ebben a rendszerben jobban tud tervezni a fogyasztói igények és lehetőségek ismeretében, így a minőségre fókuszálni, csökken a kockázata és az élelmiszer felesleg. Jellemzően igazságosabb árat is kap a termelő. A CSA révén létrejön egy új típusú együttműködés (a hagyományos vásárló-fogyasztó viszony helyett egyenragú, elkötelezés), új típusú gazdaság (melyben nem a profithajhászás a fő cél, hanem az emberek és föld tényleges, aktuális igénye, a helyi gazdaság, fogyasztás és foglalkoztatás támogatása), olykor új típusú földtulajdon is. CSA rendszerek friss, jó minőségű, ismert forrásból származó élelmiszerhez való hozzájutást biztosítják, csökkentve az élelmiszer-kilométert (food mile). Az élelmiszerek többnyire organikus, nem intenzív gazdaságokból származnak, kevesebb a csomagolásuk. (NET5)

Szervezeti típusai lehetnek:

- farmer által menedzselt rendszer (NET6)
- a fogyasztók/ helyi lakosok által létrehozott és menedzselt típus, melyben a fogyasztók a föld tulajdonosai vagy bérlői, és a termelők foglalkoztatói (a termékekért már nem fizetnek) (Kelen 2012, NET6)
- farmer és fogyasztó által közösen létrehozott és menedzselt szervezet (NET6)

- farmerek szövetkezete (NET6)

- közvetítő szervezet által menedzselt rendszer.

A szatyorboltot a Szatyor Egyesület üzemelteti 9 éve Budapesten. A város 50-70 km-es körzetéből származó kis- és közepes méretű gazdaságokat köti össze a vásárlókkal. Jelenleg éves szinten mintegy 100 gazdával áll kapcsolatban.

A bolt nyitva áll mindenki előtt, környezetbarát termékek széles skáláját nyújtja, az élelmiszereken kívül tisztítószeret, bort, vetőmagot, könyveket. Egy doboz rendszer is működik: regisztráció után a vevő előfizet egy kicsi (2,5 kg zöldség és gyümölcs) vagy egy nagy (5 kg) dobozra. A doboz tartalma hétről-hétre változik a szezon függvényében. Más termékeket is lehet a dobozhoz csatolni, mit a bolt kínál. A dobozok (70-100 egy héten) átvehetők a boltban, a város bizonyos átvételi pontjain vagy kérhetők házhoz szállítással.

Korábban a gazdálkodók közvetítőknak adták el termékeiket, akik a lehető legalacsonyabb árat akarták elérni. A szatyorbolt igyekszik fair árban megegyezni. A belső verseny elkerülése érdekében nem vonnak be azonos terméket termelő gazdálkodót- ez növeli a bizalmat a termelők és a szervezet között. Általában arra is megkérlik a gazdákat, hogy igény esetén fogadjanak látogatókat a gazdaságukban oktatási célból. (Polyák 2018)

A fogyasztók által menedzselt szervezeti típus kivételével mindegyik típus működhet dobozrendszer formájában. Ekkor az előre meghatározott és befizetett összeg fejében előre meghatározott értékű, de szezontól, terméstől függő tartalmú és nem teljesen kiszámítható választékú élelmiszercsomagot kapnak a fogyasztók. A vevők ebben a rendszerben bizonyos kreativitást és szabadságot élnek meg: abból főznek, ami van, nem kell gondolkozni, tervezni. Kelen megfogalmazása szerint egy „szelíd ellenkultúra” részei. (Kelen 2012)

3. Kiegészítő pénz (complementary currency), helyi pénz (local currency), cserekörök

A helyi/kiegészítő pénz rendszerek célja, hogy a helyi fogyasztást összekössék a helyi termeléssel, arra ösztönözzenek mindenkit, hogy helyben költsenek, azaz a helyi gazdasági élet felpezsdüljön.

3.1. *Átmeneti pénz*

Az átmeneti pénz egy utalvány alapú rendszer, mely olykor a „rozsdásodó pénz” formáját ölti, vagyis az értékéből folyamatosan (pl. havonta) veszít, vagy az értékét csak plusz költséggel lehet megtartani (pl. havi felülbélyegzés). Ez a forma különösen ösztönzi a pénz gyorsabb forgását.

A helyi gazdaság élénkülése amiatt is várható, mivel ezeket az utalványokat csak helyben lehet elkölteni- igaz visszaválthatóak az adott ország nemzeti valutájára, de általában értékvesztéssel. Az elfogadóhelyek érdeke, hogy maguk is helyben, más elfogadóhelyeken költsék el a befolyt helyi pénzt.

Az, hogy a pénzhelyettesítő törvény által előírt pénzfedezete banki lekötésben kamatozik, lehetőséget ad alacsonyabb kamatú hitelek nyújtására, vagy egyszerűen bevétel képződik, melyből a helyi pénz költségeinek egy része fedezhető.

A pénzügyi (bankban fedezetként elhelyezett pénz hozama) és kereskedelmi (helyi üzletek, szolgáltatók forgalmának növekedése) előnyökön kívül a helyi pénznek társadalmi-politikai hozama is van: az identitástudat növekedése. (Juhász-Varga 2018)

Az első utalványt pénzt az ausztriai Wörgl polgármestere bocsátotta ki 1933-ban, a helyi közmunkákon részt vevőket fizették ki vele. Az utalványokat – a forgalom élénkítése érdekében – havonta a névérték 1%-áért érvényesíteni kellett egy bélyeg ráragasztásával. Az utalvány jelentős forgalmat generált, de az Osztrák Nemzeti Bank a pénzkibocsátás monopóliumára hivatkozva betiltotta. (Czene-Ritz 2010)

Juhász-Varga (2018) megállapította, hogy az utalványpénzek esetében az önkormányzati kibocsátás többnyire szerencsésebb megoldás, mint a magán szervezet általi kibocsátás, mivel az önkormányzat jobban tudja támogatni a helyi pénz terjedését, ha maga is terjeszti jutalomként, fizetségként, ha pályázni lehet rá, stb. Sajátos funkciót nyerhet a helyi utalvány pénz, ha olyan munkálatok fejében is hozzá lehet jutni, amik a közösség számára hasznosak, és egyébként nem végeznék el őket az emberek. A jelenlegi jogszabályi környezetben ehhez is pénzfedezet, tehát tőkeerő kell.

Az Egyesült Királyságban a „Transition towns” mozgalom tagjai is a kiegészítő pénznek ezzel a formájával kísérleteznek. A mozgalom („Átmenet”) 2005 óta terjed világszerte. A mozgalom arról szól, hogy a csatlakozó közösségek lépéseket tesznek, hogy a világunk kihívásaira, a gazdasági instabilitásra, a klímaváltozásra helyi válaszokat keressenek. Gondoskodó, egymást segítő kultúra ápolása a cél, a gyakorlatban egy új típusú gazdaságot szeretnének felépíteni, önmagukat is

megújítani. Több, mint ötven ország városaiban, falvaiban, iskoláiban, egyetemein van jelen a mozgalom.(NET7)

A magyar törvények szerint is kibocsáthatók különféle utalványok (pl. ajándék-, vásárlási, étkezési utalvány), amelyek készpénz-helyettesítő eszköznek számítanak. Ehhez nem kell engedélyt kérni a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletétől (PSZÁF), csak egy bejelentési kötelezettség létezik. Az utalványoknak banki fedezete van, tehát azok bármikor forintra válthatók. A tranzakciók folyamán képződő áfa forintban fizetendő. Egy utalvány pénz attól válik helyi pénzzé, hogy fizetések sorozatát bonyolítják le vele, szemben a többi utalvány egyszeri felhasználásával. A használatuk tipikus ösztönzője, hogy az elfogadóhelyek kedvezményt adnak a helyi pénzzel fizető vevőiknek.

Magyarországon az elsőként (2010-ben) kibocsátott pénzhelyettesítő a Sopronban és környékén használatos Kékfrank, melyet a Ha Mi Összefogunk Európai Szövetkezet forgalmaz. Mivel cél volt, hogy az új pénzt egy határokon átnyúló régióban lehessen használni, az utalványok háromnyelvűek (magyar, német és horvát). Az első évben százmillió kékfrank értékű utalványt szerettek volna kibocsátani, de évek múlva is csak tízmilliós nagyságrendű kékfrank került forgalomba. 2016-ra 661 elfogadó helyen lehetett vele fizetni Sopronban és környékén.(NET8)

A Balatoni Koronát 7 Veszprém megyei település (Veszprém, Várpalota, Balatonfüred, Balatonalmádi, Litér, Tihany és Nemesvámos) önkormányzata, a Megyei Iparkamara és a Kinizsi Bank által alapított Balatoni Korona ZRt. bocsátja ki. (Tehát nem magánszervezet a kezdeményezője.) Ez esetben is az egy éven belüli százmilliós értékű kibocsátás volt a cél, amiből 2016-ig csak 10-20 millió korona közötti értéket sikerült elérni, miközben az utalványokkal 216 elfogadóhelyen lehetett fizetni. A Balatoni Korona érvényességi ideje jelenleg 2020. december 31. Ezután az utalványok nem használhatók. Terveik között szerepelt, hogy elektronikus formája is legyen a balatoni koronának, valamint hitelt is lehessen felvenni Balatoni Koronában. (NET8)

Juhász és Varga (2018) a magyar helyi pénz kezdeményezéseket vizsgálva megállapították, hogy mindkét általuk vizsgált kezdeményezés (Kékfrank, Balatoni Korona) esetében a befektetett vagyon 50- 60%-a elveszett 2016-ra. Ennek több oka is van.

- A helyi gazdaság élénkítő funkciót nem sikerült ellátnia egyik helyi pénznek sem, mivel az érintett területeken eredetileg is sok volt a helyben történő vásárlás (MNB

szerint 50-70%), a kereskedők pedig máskor is adnak leszállítást, kedvezményt forgalmuk fellendítése érdekében.

- Az a várakozás sem teljesült, hogy a helyi pénzt gyorsabban költik el a használók: a forgási sebességük 4, hasonló a forinthez.
- A pénzek használata luxuscikknek bizonyult, szinte csak jómódú vállalkozók használják.
- A rendszerek működtetése költségigényes, és a rendszerek indításakor nem mérték fel a haszonélvezőket, akiket be lehetett volna vonni a költségek viselésébe.
- A helyi pénzeiktől a kapcsolatok elmélyülést is várták, melyek a külső gazdasági környezet változása miatt még romlottak is.
- A bankrendszer nyugalmi állapota sem kedvezett a helyi pénzeknek.
- Kontraszelekción veszély: elképzelhető az a helyzet, hogy a vevők a helyipénz-elfogadás hiányában a közösség érdekét jobban szolgáló termékeket vennének (pl. magyar árut kínáló helyi kereskedőt), de a helyipénz-kedvezmény miatt a másikat választják (az import árut kínáló helyi kereskedőt, aki csatlakozott a körhöz, vagy nagyobb kedvezményt ad). (Juhász-Varga 2018)

A korábbi kezdeményezések kudarc- felsikere ellenére újabb helyeken jött létre helyi pénz. A Bocskai koronát 2012-ben indították el Hajdúnánáson, 2016 őszén Hajdúhadházán, majd 2017 elején további városokban. (NET10) 2015-ben indult útjára a tokaji dukát.

A Bocskai Korona kibocsájtója a Hajdúnánási Holding Zrt, az önkormányzat kizárólagos tulajdonában álló vállalkozás. Az elfogadóhelyek a Holdinggal szerződést kötve jogosultságot szereznek az elfogadóhely matrica használatára és vállalják, hogy meghatározott mértékű kedvezményt biztosítanak a Bocskai Koronával fizetők számára. 2018. december 31-én 44 499 000 Bocskai Korona volt forgalomban Hajdúnánáson és a csatlakozott településeken.(NET11)

A helyi pénz tehát a város nevében indulhatott el. Az önkormányzat által működtetett közmunka-programban termelt zöldségeket a hajdúnánási vásártéren „nánási portéka” néven Bocskai Koronáért árusítják, aminek következtében a helyi boltosok egyre kevesebbet járnak a nagybani piacra. 2016-ra az eladott termékek mintegy 10 százalékát már Bocskai Koronával fizették ki. (NET10)

3.2. Jutalom pénz

A jutalom pénz (rewards currency) törzsvásárlói rendszeren alapul. A részvevő üzletek a készpénzes vásárlást helyi pénzben kifejezett jutalom pontokkal díjazzák, melyeket el lehet költeni a rendszer tagjainál. Ez a rendszer is a tőkekiáramlást akadályozza, a helyi gazdaság fellendítését szolgálja.

3.3. *Kölcsönös hitelen (mutual credit) alapuló rendszerek*

A kölcsönös hitelen alapuló rendszerekben létezik egy fiktív értékmérő (olykor pusztán az idő, mely megtestesül az adott szolgáltatásban vagy akár termékben) és annak mozgását számon tartó rendszer. Készül egy folyamatosan frissülő, jellemzően bővülő keres-kínál lista, mely segítségével a cserepartnerek egymásra találhatnak. Például az ajánlati listán szerepelhet házi sütemény, melyet egy öreg néni készít, ház körüli karbantartási munkálatok, egy helyi fiatalember jóvoltából, segítség felajánlása a bevásárláshoz, amit egy középkorú háziasszony ajánl, stb. Akinek ezen termékekre vagy szolgáltatásokra van szüksége, felkeresi az „ajánlattevőt”. Fizetni a fiktív értékmérővel fog, amit a közösségen belül valakinek nyújtott szolgáltatásért vagy eladott termékért kap. Hitelbe is igénybe vehetők a szolgáltatások (megvehetők a termékek), sőt a rendszer beindításához kell is igénybe venni hitelt.

A kölcsönös hitelen alapuló rendszerek erősítik a közösséget, növelik a társadalmi tőkét, mivel a közösség tagjai kapcsolatba kerülnek egymással, megismerik egymást. Az emberek tulajdonképp egymást segítik, így növekszik az együttműködési képességük. A tagok önállóbbá válhatnak, felismerhetik, hogy a makrogazdasági rendszerektől függetlenül is képesek kezükbe venni sorsukat, boldogulásukat, ami felelősségvállalásra ösztönöz a saját és a közösség sorsa iránt is.

E rendszerek önbizalom-erősítő hatással bírnak, a tagokban megszűnhet a feleslegesség érzése, felismerhetnek új képességeket magukban, vagy ráébredhetnek, hogy meglévő képességeik, amiket talán nem is értékelték eléggé, mások számára hasznosak, értékesek lehetnek. Olyan tevékenységek végzésére sarkallnak, amik örömet nyújtanak a végzőjének és használójának egyaránt.

A kölcsönös hitelen alapuló rendszerek támogathatják a helyi termelés fellendülését, kiaknázatlan lehetőségeket mozgósítanak, növelik a helyi népesség-megtartó képességét.

3.3.1. Idő alapú valuták

A kölcsönös hitelen alapuló rendszerek egy része időalapú (pl. time deposit, point deposit, labour bank, time stock, time dollar, time bank).

Az időalapú valuta megszületése eredetileg az amerikai anarchista, Josiah Warren nevéhez fűződik, aki 1827-től 1830-ig működtette a Cincinnati Time Store-t. A boltban minden termék és szolgáltatás értéke időben volt megadva, például: három óra asztalos munka körülbelül öt kg kukoricának felelt meg. (NET12)

Az USA-ban az egyik legsikeresebb óra alapú valuta az Ithaca Hours, melyet Paul Glover aktivista fejlesztett ki és tart fenn. 10 dollár az értéke. Mára mintegy 105 ezer dollár értékben került forgalomban, több millió dollárnyi tranzakciót téve lehetővé. A rendszernek körülbelül 2000 részvevője van, 500 üzlet fogadja el. Minden évben készül egy címjegyzék 5000 példányban, az HOUR Town közösségi lapban és egyéb sajtótermékekben is jelennek meg hírek, van website-juk, szerveznek fesztiválokat, a helyi takarékszövetkezetnél lehetőség van Ithaca hourban vezetett számlát is nyitni. A Szociális Szolgáltatások Osztálya a kliensei számára ajánlja a részvételt, illetve létrehoztak egy nonprofit, a tagok tulajdonában álló egészségbiztosítót is (Ithaca Health Funds), ahol az éves tagdíj egy részét Ithaca Hours-ben lehet fizetni.(NET13)

Időbank név alatt is többféle rendszer létezik. Alapformájában személyek között jönnek létre a tranzakciók, jellemzően helyi közösségekben, ahol társadalmi akciókat szerveznek az „egy óra egy óráért” elv alapján. Így például valaki kereshet egy óra időkreditet idős szomszédainak való bevásárlással, amit arra használ, hogy valaki más segítsen számára a házi körüli munkák elvégzésében. (NET14)

A személyek és szervezetek közti formában a szervezetek használják az időbankot céljaik eléréséhez. Például egy kórház az elbocsájtott, de még segítségre szoruló betegeknél megszerezheti a helyi időbankban segítséget főzéshez, ügyintézéshez, stb. (NET14)

Időbank ugyanakkor szervezetek közti viszonylatban is működhet. Például a helyi vállalkozások vagy állami intézmények adhatnak egyes erőforrásaikhoz hozzáférést a helyi időbank számára (pl. minibusz vagy tornaterem használata, grafikai szolgáltatás, jogi tanácsadás), ahonnan aztán ők is igénybe vesznek egy másik szervezet által felajánlott erőforrást. A szervezetek ugyanúgy az egy óra egy óráért elv alapján kereskednek, mint a személyek közti időbank rendszerekben a résztvevők. (NET14)

Az időbank szisztéma jól integrálható az egészségügyi ellátórendszerbe (pl. Egyesült Királyság) vagy az idősgondozásba (pl. Japán).

Az Egyesült Királyságban 280 időbank működik, több, mint 30 000 taggal. Itt az NHS is sikeresen integrálta tevékenységébe az időbankokat. Milyen módokon működhet a rendszer?

- A házi orvos „felír” otthoni látogatást, melynek során gyakorlati és érzelmi támogatást kap a jogosult egy időbank tagtól, aki szintén páciens és a részvétele miatt jellemzően kevesebbet fogja látogatni a házi orvosukat. Az időkredit birtokosokat jutalmazhatják közösségi jóléti órákkal is, akik így a saját egészségügyi szükségleteiket jobban kontrolálni tudják, hiszen az órákon megtanulják pl. hogy mit kell tenni egy asztmás roham esetén vagy hogy mik a depresszió első tünetei.
- Önsegítő telefonos szolgáltatások működnek, melyeket az időbank tagok nyújtanak. Az eljárást klinikusok fejlesztették ki, de a páciens társak alkalmazzák, jelentősen csökkentve a kórházi beutalások számát.
- Létezik egy társadalmi hálózat, mely családon belüli erőszak áldozatainak nyújt segítséget a menedékházban.
- Egyes vidéki időbankok egyfajta egészségbiztosítást nyújtanak oly módon, hogy minden tag jogosult két hét segítséget kapni a ház körüli munkákban más tagoktól betegség vagy baleset esetén. (NET15)
- Egyes rendszerekben a másikkal való barátkozás, otthonról való eljárás a tárgya az időbank szolgáltatásoknak. (Hayasi 2012)

Társadalmilag vegyes összetételű időbank rendszerek súlyos szociális gondokkal küzdő (akár alkoholisták, hajléktalan emberek) társadalmi integrációjának segítségét is szolgálhatják. Ilyen esetekben először fel kell mérni, mire képes az érintett, és ezekkel kezdeni dolgozni.

Sarah Bird (2017) meséli, hogy egy hajléktalan időbank tag először csak kávéfőzött az irodában, illetve fogadta a betérőket. Cserébe hajvágást kapott. Méltósága nem sérült, önbecsülése nőtt, hisz saját erejéből volt képes viszonzni egy szolgáltatást. Idővel komolyabb feladatokat is fel tudott vállalni, és saját bevallása szerint az egészben az volt a legjobb, hogy új ismerősei (akiknél dolgozott) később kedvesen üdvözölték az utcán. (Bird 2017)

Japánban az első időbank 1973-ban jelent meg, párhuzamosan a női felszabadítási mozgalommal. Az Önkéntes Munka Bankban (VLB: Volunteer Labour Bank) csak ún. „szeretet valutával” lehet fizetni, 1992-re

4000 tagja lett, 326 helyi csoporttal, melyeknek átlagosan 12 tagja volt. Ez a kis létszám összecsengett az alapító, Miushima terveivel, mivel szerinte hatékonyan csak kis csoportokban tud működni a rendszer és minden tag aktív részvételével. A VLB-hez jellemzően középkorú és fiatal-idős japán nők csatlakoztak, akik a munkaerőpiacon nem dolgoztak ebben az időben. Az alapító halála után néhány százra csökkent a tagok száma. (Hayasi 2012)

Japán gyorsan öregedő társadalom, a családok az idősek ellátására való kapacitása csökkent, a kötelező állami segítség nagyon szűk körű, magánellátás ritka és drága. Ennek következtében a helyi és központi kormányok mindig is erősen támogatták az önkéntes szerveződéseket (a Fureai kippu centrumok felét ma is helyi önkormányzati és kvázi kormányzati szervek működtetik). Az önkéntesség, a másik segítségének eszméje egyébként is a japán kultúrában gyökerezik. (Hayasi 2012)

Az 1980-as években, elsősorban városokban számtalan kölcsönös segítő szolgálat alakult alulról jövő kezdeményezésként. Számuk 1997-re 1183 lett, 70 ezer önkéntessel és 54 ezer elláttal. (Eközben 22 ezer fő volt a kötelező állami ellátott és 2,5 millió a rászoruló.) (Hayasi 2012)

A teljesen viszonzás nélküli forma nem működött, hiszen a reciprocitás a japán kultúra alapja, az öregek szégyellték a viszonzás nélküli szívesség igénybevételét. Ezt követően alacsony díjakat kezdtek fizetni az igénybe vevők, hálaképp és nem fizetségként. Néhány helyen a díj mértékét differenciálták a munka nehézsége szerint. A pénz vagy teljesen a szervezeté és az önkéntes időkreditet kap, vagy egy kvóta szerint megoszlik a szervezet és önkéntes között. Az is lehetséges, hogy az önkéntes választ, hogy pénzt vagy időkreditet szeretne-e. A szerény kezelési költségek bevezetése segítette a civil szervezetek életképességét. Ezen kívül kialakult a „fizetett önkéntesek” kategóriája, akik némi pénzbeli viszonzást kaptak munkájukért. (Hayasi 2012)

E megoldás hátránya volt, hogy a személyes kapcsolat a segítő és segítséget igénybe vevő között sérelmet szenvedett, néha úgy viselkedtek a segítettek, mint akik szolgáltatást vesznek. Ezért kombinálni kezdték a pénzbeli fizetést az idővalutával. (Hayasi 2012)

Jelenleg a legkiterjedtebb időbank rendszer a Fureai kippu, ami egy egészségügyi valuta (healthcare currency), melyben a résztvevők krediteket nyernek a közösség idős tagjainak ellátásával. Ezeket a krediteket felhasználhatják saját maguk egy későbbi időpontban, amikor ők

rászorulnak (vertikális felhasználás), vagy átadhatják rokonaiknak felhasználásra, akik esetleg az ország vagy adott esetben világ más részén élnek (horizontális felhasználás). Ez utóbbihoz persze szükséges, hogy a rendszer működési területe kiterjedjen a rokonok lakhelyére is. (Hayasi 2012)

A hosszútávú gondozási biztosítás törvény (LTC: long term care insurance act²) 2000-es megszületése csökkentette a Fureai kippu szervezetek számát, némelyek viszont rácsatlakoztak a rendszerre és maguk is elkezdtek ilyen típusú szolgáltatásokat nyújtani. (Hayasi 2012)

Az időalapú rendszerek általános *problémája*, hogy a szolgáltatások használói nem képesek krediteket szerzésére és ezért ők fizetni kénytelenek.

Erre a problémára megoldás lehet, ha létrehozunk egy központi alapot, amelybe adományozhatók az idő krediteket és amelyből azok a rászorulóknak részesülnek, akik maguk nem képesek időkreditet szerezni. (pl. Royston Time Bank-Anglia) Ez a forma lassan terjed, elegendő önkéntes és adományozó hiányában. (Hayasi 2012)

A krediteket vertikális használatának kockázata, az időben halasztott felhasználás felvetette a garancia kérdését. E kockázatot csökkentendő sok japán szervezet lehetővé tette a krediteket beváltását konvencionális pénzre. Ezen szervezetek közül azonban több csődbe ment. (Hayasi 2012) Egy további lehetséges megoldása e problémának, ha a szerzett krediteket közösségi szolgáltatásokra költhetőek (pl. uszoda belépő), helyi boltokban árleszállításra jogosítanak vagy esetleg oktatási programokba kapcsolódhat a kredit birtokos. (pl. Spice Time Bank-Wales) Ezen rendszerek kiépítéséhez partner szervezetek bevonására van szükség. (Hayasi 2012)

A jutalom elem aláássa az önkéntesség hagyományos formáit és értékeit, azt, hogy az időnként adjuk ingyen. (Hayasi 2012)

3.3.2. Helyi cserekereskedelem (Local exchange trading system: LETS)

A LETS többféle, de egymáshoz hasonló jelentésű kifejezés rövidítése: eredetileg Local Employment and Trading System (helyi foglalkoztatási és kereskedelmi rendszer), majd Local Energy Transfer System (helyi energia transzfer rendszer), illetve Local Exchange Trading Scheme (helyi cserekereskedelmi rendszer). (Kozák 2007)

² Ez egy kötelező, biztosítási alapú szociális szolgáltató rendszer, melyben a 40 év felettiiek fizetnek és a 65 felettiiek LTCI szolgáltatásokat vehetnek igénybe. (Hayasi 2012)

A magyar terminológiában a helyi cserekereskedelem típusú rendszereket nevezik még szívesség banknak, szívesség csere hálózatnak, kaláka körnek, csereklubnak, cserekörnek, közösségi önszolgáltató rendszernek.

A módszer lényege, hogy a rendszer tagjai szolgáltatásokat nyújtanak egymásnak, adnak-vesznek dolgokat, az ellenértéket pedig, mely egy fiktív pénz, számlákon vezetik. Készül egy keres-kínál lista, melyet rendszeresen aktualizálnak, és több csatornán megosztanak (ma ennek egyik módja a hírlevél alkalmazása). A listán jellemzően szerepelnek az elvárt ellenértékek, azaz az árak is. A csere létrejötte természetesen a két fél szabad megegyezésén alapszik. Ha valaki foglalkozása, vállalkozása keretében végzi el a munkát, adót fizet a keletkezett jövedelem után rendes pénzben.

Az első LETSystem (a zöld dollár) Vancouverben jött létre a 80-as évek munkanélküliségének körülményei között. (Dauncey, 2001) Jelenleg Kanadában szunnyad a rendszer (NET16), működik viszont az Egyesült Királyságban, ahol a 90-es évek közepén mintegy 40 000 ember vonódott be 450 LETS rendszerbe. Jelenleg a LETSLINK UK becslése szerint körülbelül 30 000-re csökkent a résztvevők száma. A csökkenés részben az egyéb kezdeményezések megjelenésének tudható be (pl. Timebank, Freecycle, Commercial Barter, Fairtrade Campaign, Community Network). (NET17)

Magyarországon 1996-ban Bernhard Oberrauch kezdeményezésére alakult a Talentum Kör, amelybe több, mint százán léptek be, főleg Budapesten és vonzáskörzetében. (Kozák 2007) Egy hírlevélben a tagok szolgáltatásokat, használt holmikat vagy árukat ajánlanak fel, illetve keresnek. Az üzletkötés úgy jön létre, hogy a kínáló és kereső telefonon egymásra talál, megalkusznak az árról, melyet a talentumnak nevezett kvázi-pénzben egyenlítik ki. Az üzletkötés tényét és értékét az üzletfelek telefonon jelentik be, amit bejegyeznek a tagok hitelszámláira. Irányelvként a Kör alapítói 1 óra szolgáltatás = 100 talentumban állapodtak meg.

A suska kör 2008-ban alakult, csereeszközüik a suska. Tipikusan 1 óra átlagos munkavégzés 60 suskát ér, de ettől a cserében résztvevők eltérhetnek. (NET18) Több településen alakultak csoportok, így Budapesten, Szegeden, Debrecenben, Kiskunfélegyházán, Óbecsén, Zalaegerszegen. Eleinte úgy működött a rendszer, hogy internetes honlapon kellett regisztrálni, készült egy folyamatosan frissülő internetes keres-kínál táblázat, melybe akár fényképeket is csatolhattak. A tagok Suska füzetet használtak, amiben az egyes kereskedéseket feljegyezték- mind az eladó, mind a vevő füzetébe. Budapesten havi rendszerrel megrendezett találkozók is szerveztek a tagok számára. Ezen csoportok közül némelyik már

nem aktív, vagy nem túl nagy a tagsága (pl a kiskunfélegyházi körnek 24 tagja van). Némely csoportok azonban virágoznak: a szegedi suska facebook csoportnak 446 tagja van, ráadásul az utolsó tíz ember az elmúlt egy hónapban csatlakozott.(NET19) A budapesti kör 526 taggal büszkélkedik. Ők zárt facebook csoportot működtetnek, míg a kecskeméti blogot (NET20), melynek 9 rendszeres követője van. A blog hírt ad a kecskeméti suska piac kínálatáról.

További hasonló kezdeményezések voltak a bakonyi cserekör, miskolci órákör. Ez utóbbi érdekessége, hogy a családsegítő központ szervezésében zajlott. (NET21)

A rendszer beindításánál *nehézségként* merül fel, hogy senki nem mer „hitelbe” kérni, a rendszer pedig akkor tud beindulni, ha egy-két tag elkezdí úgy igénybe venni, hogy még nem adott semmit.

A működés folyamán pedig a rendszer akkor működik harmonikusan, ha a tagok közel egyenlő mértékben szolgáltatnak, és veszik igénybe mások szolgáltatásait. Ennek eléréséhez szükség lehet egy adóssághatár tűzésére. Ez a potyautasok kizárását is jelenti a rendszerből.

A rendszer fenntartása, adminisztrációja sokba kerül –munkába, esetleg pénzbe. Az internet és a számítógépes rendszerek korában ez a feladat leegyszerűsödött.

Ha a rendszer túl nagyra nő, elvész a közösségi kontroll, a járulékos, „közösségi” hasznok csökkennek, a formális adminisztráció szerepe nő és a visszaéléseké is (pl. a tagok esetleg adóelkerülés céljára próbálják használni, a hiteljegyet hamisítani). Amennyiben megbízhatatlan emberek is tagok lesznek, alááshatja a rendszer működését. Ez gyakori beszélgetésekkel, írott kimutatásokkal vagy akár kirekesztéssel kiszűrhető és kezelhető. (NET21)

Ha túl kevesen a részei a rendszernek, nincs elég választék.

Összegzés

A tanulmány bevezető részében a közösségfejlesztés, helyi gazdaságfejlesztés, társadalmi célú és közösségi vállalkozások összefüggéseit tekintettük át. Ez a kapcsolatrendszer röviden: A helyi gazdaság fejlesztése igényli a helyi közösségek fejlesztését, társadalmi tőke jelenlétét, másrészt maga is erősíti a helyi közösségeket. A szociális gazdaság aktorai sokszor ki nem elégített helyi igényekre reagálnak, helyi munkaerőt foglalkoztatnak, helyi vásárlóerőt teremtenek.

Ezt követően két beavatkozási típus, helyi gazdaság- és közösségfejlesztési módszer csoportot elemeztünk részletesebben: a közösség által támogatott mezőgazdaság, valamint a kiegészítő pénzek eszközrendszerét. Ahol tudtuk, példákkal igyekeztünk megvilágítani a helyzetet. Valamennyi módszer esetén beszéltünk az előnyökről és a lehetséges nehézségekről. Sok bemutatott történet, kezdeményezés egy idő után leáll, de ez nem jelenti, hogy ne töltötte volna be közösségfejlesztő funkcióit, sőt, olykor okafogyottak lesznek. Bizonyos módszereket átvesznek a mainstream gazdasági életben is, mivel profitábilisak, így pl. a CSA rendszerek gyümölcsöző marketing stratégiai eszközök lettek az USA-ban. (NET6)

A módszerekre nincs is szükség virágzó közösségi élet esetén, például a cserekörökre, időbankokra, ha az emberek egyébként is kölcsönösen segítenek egymásnak, támogatják egymást, szívesen töltenek el együtt időt. Ha viszont nem ez a helyzet, e technikák akár a hivatalos szociális ellátórendszer eszköztárába is bekerülhetnek.

Felhasznált irodalom

Amin, A (1994): *Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition*. In: Amin, A (ed): *Post-Fordism: A Reader*. Blackwell, Oxford pp 1-41

Amin, A- Cameron, A- Hudson, R (2002): *Placing the Social Economy*. Routledge, London.

Beck, V (1992): *Risk Society: Towards a New modernity*. Sage, London

Beck, V- Giddens, A- Lasch, E (1994): *Reflexive Modernisation*. Polity Press, Cambridge

Borzaga, C- Soear, R (eds) (2004): *Trend and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*. Edizioni, Trento.

Campbell, M (1999): *The Third System- Employment and Local Development*. Vol 1. – Synthesis Report. Leeds University

Castells, M (1997): *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Part II. The Power of Identity. Blackwell, Cambridge

CIRIEC (2017): *Recent evolutions of the Social Economy in the European Union*. European Economic and Social Committee (EESC). Letölthető: http://www.ciriec.uliege.be/wp-content/uploads/2017/10/RecentEvolutionsSEinEU_Study2017.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. február 28.)

Czene, Zsolt- Ricz, Judit (2010): *Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok.* Területfejlesztési füzetek (2) ISSN 2061-4853. NFM, NGM, VÁTI, Budapest.

Letölthető:

https://regionalispolitika.kormany.hu/download/9/d1/31000/Tf_fuzet_2_helyi_gazdasagfejlesztes_NTH.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

Csányi, Vilmos (2018): *Íme, az ember. A humánológus szemével.* Libri Könykiadó kft, Budapest.

Csoba, Judit (2007): A szociális gazdaságot életre hívó folyamatok. In: Csoba, J- Frey, M- G Fekete, É- Lévai, M- Soltész, A (eds): *Szociális gazdaság kézikönyv.* OFA, Budapest, 7-19.

Daruka, Magdolna (2000): Nonprofit szervezetek jellemzői és döntési mechanizmusa. In: Daubner- Horváth (szerk), *Kultúra gazdaságtani tanulmányok.* Aula, Budapest, 76-89.

Dauncey, Guy (2001): *Összeomlás után. A szivárványgazdaság kialakulása.* Göncöl kiadó, Budapest.

Dékány, István (1943): *A mai társadalom: Bevezetés a társadalomtudományokba.* Pantheon Kiadó, Budapest

Dillman, D (1991): Information Society. In: Borgetta, E- Borgetta, R, R (eds): *The Encyclopedia of Sociology.* Macmillan, London.

Hankiss, Elemér (1986): *Diagnózisok 2.* Magvető Kiadó, Budapest.

Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies.* Princeton University Press, New York

Havasi, V. (2019): *Tervezett közösségek-ökofalvak (élőfalvak) Magyarországon.* In: Szellem és tudomány. ISSN 2062-204X PP 5-35.

Havasi, V. (2018): *A közösségfejlesztés módszertani gazdagságáról és alkalmazási területeiről.* In: Szellem és tudomány. 9 évf. 29-62.

Keane, John (1988): *Democracy and Civil Society: On the Predicaments of European Socialism, the Prospects for Democracy, and the Controlling of Social and Political Power.* Verso, London – New York.

Kelen András (2012): *A szociális gazdaság új fejleményei a mai vidéki Magyarországon*. In: Magyar tudomány. 2012/12, 1459-1469.

Kozák Tibor: Kaláka körök (LETS) 2007. márc. 11. (<https://alternativgazdasag.wikia.org/wiki>)

Kuti, É (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...A jótékonyság, a civil kezdeményezés az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.

Lloyd, Peter (2004): The European Union and Its Programmes Related to the Third System. in: Evers, A- Laville, L (eds): *The Third Sector in Europe*. Edward Elgar, Cheltenham, 188-205.

Lloyd, Peter (2007): A szociális gazdaság az új politikai gazdaságtan kontextusában. In: *Szociális gazdaság nemzetközi megközelítésben, az OECD tapasztalatok tükrében*. OFA, Budapest, 46-80. (<http://www.szocialisgazdasag.hu/kiadvanyok>)

Peck, J, A-Tickell, A (1995): *Social Regulation after Fordism: Regulation Theory, Neoliberalism and the Global-Local Nexus*. In: *Economy and Society*. 24/3, 357-386.

Polyák, Levente (2018): *Szatyorbolt – Buy and consume local*. February 15, 2018 (<https://cooperativecity.org/2018/02/15/szatyorbolt/>)

Salamon, Lester M. -Anheier, Helmut K (1999): *Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról*. Civitalis Egyesület, Budapest. (<http://mek.niif.hu/14400/14460/14460.pdf>)

Warren, Rolande, Leslie (1978): *The Community in America*. Rand McNally, Chicago

Internetes források:

NET1:<https://www.palyazat.gov.hu/ginop-512-trsadmli-cl-vllalkozsok-sztnzse>,
<https://www.palyazat.gov.hu/ginop-513-16-trsadmli-cl-vllalkozsok-sztnzse> (Utolsó megtekintés: 2020. január 5.)

NET2:<http://kozossegivallalkozas.hu/a-kozossegi-vallalkozas-meghatarozasa/> (Utolsó megtekintés: 2020. február 8.)

NET3:<http://www.cdf.org.uk/SITE/UPLOAD/DOCUMENT/communitydevelopmentchallenge.pdf>. (Utolsó megtekintés: 2020. február 13.)

NET4: https://en.wikipedia.org/wiki/Community-supported_agriculture (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET5: https://en.wikipedia.org/wiki/Community-supported_agriculture (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET6: "[Community Supported Agriculture](#)"
<https://web.archive.org/web/20120823234251/http://www.rurdev.usda.gov/rbs/CDP-TN20.PDF> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET7: <https://transitionnetwork.org/about-the-movement/what-is-transition/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET8: <http://www.kekfrank.hu/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET9: <https://www.balatonikورونا.hu/> (Utolsó megtekintés: 2009. március 30.)

NET10: https://alternativgazdasag.wikia.org/wiki/Bocsikai_Korona (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET11: <http://www.bocskaikورونا.hu/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET12: <https://artportal.hu/magazin/teed-magad-kolcsonozhetove/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET13: <http://www.ithacahours.com/otherhours.html> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET14: ComplementaryCurrency.org (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET15: <https://collegeofmedicine.org.uk/innovations-projects/timebanking-uk/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET16: <http://www.lets-linkup.com/77-Canada.htm> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET17: <https://www.letslinkuk.net/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET18: https://alternativgazdasag.wikia.org/wiki/Suska_Kör (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET19: <https://www.facebook.com/groups/462317980480963/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET20: <http://kecskemetisuska.blogspot.com/> (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)

NET21: https://alternativgazdasag.wikia.org/wiki/Óra_Kör_szervezési_tapasztalatok (Utolsó megtekintés: 2020. március 30.)